

Maantiede – maailmantiede

Ympäristö ja ihminen vuorovaikutuksessa

Sirpa Tani, Hannele Cantell,
Markus Hilander ja Heikki Jutila

Gaudeamus

Copyright © 2023 Tekijät & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

Kansi: Jussi Jääskeläinen

KL 40 • UDK 91

ISBN 978-952-345-246-6

Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2023

Sisällys

Johdanto	11
Lukijalle	11
Kenelle kirja on tarkoitettu?	12
Kirjan rakenteesta	13
1 Miksi maantiede on maailmantiede?	17
Luvun pääasiat	17
Millaista tietoa maailmasta tarvitaan?	22
Kolme kuilua, jotka maantieteen opettaja voi ylittää	28
Pohdittavaa	33
Keskeistä luettavaa	34
2 Maantiede tieteenalana ja koulun oppiaineena	36
Luvun pääasiat	36
Maantieteen juuret ulottuvat antiikin aikaan	38
Maailmankuva hämärtyi keskiajalla	40
Maailmaa kartoitettiin ja vallattiin löytöretkien aikana	42
Moderni maantiede syntyy	44
On myös vaihtoehtoisia tapoja kirjoittaa maantieteen historiaa	46
Maantiedettä tutkitaan monilla tavoilla	55
Millaista maantiedettä koulussa opetetaan?	55
Pohdittavaa	66
Keskeistä luettavaa	67
3 Käsitteet auttavat hahmottamaan maantieteen olemusta	68
Luvun pääasiat	68
Maantiede on tilan tiede	72

Alueilla on aina rajat – mutta onko niillä maine tai imago? . . .	73
Maisemat sisältävät usein symbolisia merkityksiä	82
Paikalla on merkitystä	87
Aistit välittävät tietoa ympäristöstämme	92
Arkiympäristöt maantieteen opetuksessa.	98
Pohdittavaa.	107
Keskeistä luettavaa	108
4 Globaalit haasteet ja niihin vastaaminen	109
Luvun pääasiat.	109
Elämme globaalissa maailmassa	110
Luonnonvarojen käytöllä on globaaleja vaikutuksia.	111
Ilmastonmuutos on monimutkainen globaali kokonaisuus. . .	118
Luontokato on uhka ihmisen tulevaisuudelle	124
Muita globaaleja ympäristökriisejä	127
Yksittäiset muutokset eivät riitä, vaan tarvitaan kestävyysmurros.	130
Yhteinen maailma – eri säännöt?	134
Ihmisoikeuksien toteutuminen on hidas ja pitkä projekti . . .	134
Kulttuurit muuttuvat globalisaation pyörteissä	137
Eriarvoisuuden tiedostaminen on tärkeää	140
Alueellisilla konflikteilla on usein globaaleja ulottuvuuksia.	141
Pakolaisuus ja muu globaali muuttoliike.	144
Kulttuurinen moninaisuus rikastaa maantieteen opiskelua	147
Pohdittavaa.	153
Keskeistä luettavaa	153
5 Visuaaliset aineistot maantieteessä	155
Luvun pääasiat.	155
Karttataitojen kehittyminen edellyttää harjoittelua	156
Päiväntasaajaa etsimässä	162
Erilaiset karttatyytit	168
Valokuvakaan ei näytä koko kuvaa.	174
Valokuvan tulkinnessa on hyvä käyttää maantieteellisiä käsitteitä.	177

Kriittisyys on uteliaisuutta maailmaa kohtaan.	181
Uutisten ankkurointi maailmankartalle	182
Mainosmaantiedettä.	184
Pohdittavaa.	194
Keskeistä luettavaa	195
6 Yksilön suhde ympäristöön.	197
Luvun pääasiat.	197
Miksi lasten itsenäinen liikkuminen on tärkeää?.	198
Nuoret ottavat tilaa haltuun hengaillemalla	202
Kenelle tietty tila on tarkoitettu?	207
Tunne osallisuudesta ja paikkaan kiinnittymisestä edeltää usein toimijutta	211
Myös sivullisuus, liikkuvuus ja monipaikkaisuus jäsentävät ympäristösuhteitamme	216
Miten globaali paikan tuntu vaikuttaa käsityksiimme maailmasta?.	219
Pohdittavaa.	227
Keskeistä luettavaa	228
7 Vastakkainasettelujen purkaminen muuttuvassa maailmassa	230
Luvun pääasiat.	230
Maailma muutoksessa	233
Toivottomuudesta kohti toimintaa	235
Toiseuttamisen ja polarisaation ongelmallisuus	239
Kiistanalaiset käsitteet ja dialogisuuden tarve	244
Uusi sivistyskäsitys ja maantieteen opetuksen tavoitteet.	250
Pohdittavaa.	256
Keskeistä luettavaa	257
8 Lopuksi	258
Tutkimuksen kohteena maantieteen opetus, opiskelu ja oppiminen	260
Maantieteen opettajan identiteetti.	266
Pohdittavaa.	274

Viitteet	275
Kirjallisuus	285
Kuvien lähteet	306
Kirjoittajat	309

Tietolaatikat

Miksi Lähi-itä on usein uutisissa?	18
Maantiedettä tarvitaan lasten ja nuorten toimintavalmiuksien tukemiseen	27
Mitä kartta kertoo?	37
Maailmaa jäsennetään erilaisilla jaotteluilla ja käsitteillä ..	47
Kenen näkökulmasta tarkastelemme maailmaa?	50
Maantiedettä vai maantietoa?	57
Maantieteen käsitteet avaavat näkökulmia maailmaan: esimerkkinä Pitkäsilta Helsingissä	69
Esimerkkejä erilaisista alueista	75
Kuka omistaa maiseman? Esimerkkinä kaivokset	86
Paikan tutkiminen kolmella tavalla	89
Lähellä ja kaukana	110
Mistä ruokamme on peräisin?	116
Miksi päävastuu ilmastonmuutoksen opetuksesta on maantieteen opettajilla?	123
Ihmisoikeuksien neljä ulottuvuutta	135
Saamelaiset – Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa	138

Valtiorajat ylittävään muuttoliikkeeseen liittyviä käsitteitä	146
Aamun uutiset	156
Virhekäsitysten välttäminen: esimerkkinä planetaarisuus	165
Kolme hyvän kartan ominaisuutta	173
Kysymyksiä kuvatulkinnan tueksi.	178
Lapsuutesi ympäristöt.	198
Riskiryhmäläisen koronasuru: luontokokemukset eivät olekaan jokaisen oikeus	209
Maantieteen opetus ja monimutkaiset ongelmat.	231

Haastattelut

Professori Tine Béneker, Utrechtin yliopisto	30
Professori Tim Cresswell, Edinburghin yliopisto	52
Mari Sorvali, Lahden yhteiskoulu.	63
Professori (emeritus) Anssi Paasi, Oulun yliopisto	103
Professori Jukka Käyhkö, Turun yliopisto	148
Professori Tuuli Toivonen, Helsingin yliopisto.	190
Dosentti Anna-Kaisa Kuusisto, Tampereen yliopisto	223
Eeva Kemppainen ja Pinja Sipari.	269

Opetusvinkit

Aistiympäristöjen tutkiminen ja ympäristön arvioiminen.	95
Aikatilapolut arkiympäristöjen tutkimisessa.	99
Keksiminen, ideointi ja luova ongelmanratkaisu kestävän tulevaisuuden opiskelussa.	132
Eriarvoisuuden havainnollistaminen	141
Alueelliset konfliktit	143
Kartallakin on laatijansa	157
Maantieteellisen miellekartan piirtäminen	158
Pienoismallien rakentaminen	169
Vastamainostyöpaja.	186
Uuden asuinalueen suunnittelu.	215
Lempivaate ja globaali maailmankauppa.	221
Tulevaisuuden koulu 2050	238
Stereotyyppien kyseenalaistaminen	242
Harjoitellaan dialogia kiistanalaisista aiheista.	249
Vaikuttaminen herättää tunteita	254